

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Факультет № 6
Кафедра соціології та психології**

РОБОЧА ПРОГРАМА

**з навчальної дисципліни «Психологія толерантності»
вибіркових компонент освітньої програми другого (магістерського)
рівня вищої освіти**

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.22 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 26.08.22 р. № 6

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС з гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.22 № 8

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та
психології (протокол від 17.08.22 р. № 7)

Розробник:

1. Доцент кафедри соціології та психології, кандидат соціологічних наук
Мороз А.В.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри психології та педагогіки Харківської державної академії культури, кандидат психологічних наук, доцент Віденєєв І.О.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 4 Загальна кількість годин – 120 Кількість тем 3	05 Соціальні та поведінкові науки; 053 Психологія, Другий (магістерський) рівень вищої освіти	Навчальний курс - 2 Семестр - 3 Види контролю: залік
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання Лекції – 24; Семінарські заняття – ; Практичні заняття – 26; Лабораторні заняття – ; Самостійна робота – 70; Індивідуальні завдання: Курсова робота – немає потреби Реферати – немає потреби	заочна форма навчання Лекції 6 Семінарські заняття – Практичні заняття – 6; Лабораторні заняття – ; Самостійна робота 108 Індивідуальні завдання: Курсова робота – немає потреби Реферати – немає потреби	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологія толерантності» є ознайомлення студентів із концепціями толерантності, з емпіричними підходами до дослідження психології толерантності.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни є надання теоретичних знань з проблем толерантності в суспільній практиці, формування навичок толерантної поведінки при виконанні професійних функцій, а також визначення діагностичної сфери проблеми толерантності та виявлення проблемних зон в особистісній толерантності.

Міждисциплінарні зв'язки: соціальна психологія, психодіагностика, психологія особистості, конфліктологія, основи соціально-психологічного тренінгу.

Очікувані результати навчання: згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати: : психологічні основи толерантності; основні критерії та функції толерантності; види толерантності та рівні прояву толерантності; методи діагностики толерантності; особливості формування та розвитку толерантності особистості;

вміти: визначати та досліджувати особливості толерантності особистості; розробляти програми спрямовані на розвиток та

формування толерантності.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність	Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
	ЗК2	Здатність проведення досліджень на відповідному рівні
	ЗК5	Цінування та повага різноманітності та мультикультурності
	ЗК7	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК1	Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики
	СК3	Здатність обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності

3. Програма навчальної дисципліни

ТЕМА 1. Феномен толерантності в сучасному суспільстві.

Соціально-психологічне розуміння толерантності. Основні критерії толерантності. Функції толерантності. Толерантність як психофізіологічна стійкість особистості. Толерантність як інтегральна характеристика особистості. Толерантність як система цінностей і установок особистості та соціологічний аспект толерантності. Типи толерантності. Рівні прояву толерантності та методи діагностики.

ТЕМА 2. Види толерантності, їх сутність.

Комунікативна толерантність. Толерантність до невизначеності. Етнічна толерантність- інтолерантність.

ТЕМА 3. Формування та розвиток толерантності.

Формування толерантності в структурі етичного світогляду. Формування та розвиток толерантності в процесі навчання та професіоналізації. Феномен толерантності та виховання культури толерантності засобами тренінгової роботи.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

	Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
		Всього	з них:					
			Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3								
	Тема №1: Феномен толерантності в сучасному суспільстві	30	10	-	4	-	16	
	Тема № 2: Види толерантності, їх сутність	20	4	-	2	-	14	
	Тема № 3. Формування та розвиток толерантності	70	10	-	20	-	40	
	Всього:	120	24		26		70	залік

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

	Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
		Всього	з них:					
			лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 3								
	Тема №1: Феномен толерантності в сучасному суспільстві	30	2	-	-	-	28	
	Тема № 2: Види толерантності, їх сутність	20	2	-	-	-	18	
	Тема № 3. Формування та розвиток толерантності	70	2	-	6	-	62	
	Всього:	120	6		6		108	залік

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
	Тема №1. Феномен толерантності в сучасному суспільстві	
	Завдання 1: Скласти есе на обрану тему: 1. Толерантність - професійно - значуща якість психолога . 2 . Психологічні аспекти виховання толерантності . 3. Психологічний профіль толерантної особистості . 4. Психологічне ставлення між толерантністю і відповідальністю. 5. Толерантність як необхідний компонент відносин у сучасному суспільстві . 6. Еволюційна цінність інтолерантності і толерантної поведінки . 7. Толерантність в науковому дискурсі.	Основна література: 1, 9-27; 2, 13-19; 4, 38-46; 6, 5-60. Додаткова: 1; 4; 6; 9

		Завдання 2: Виявити психофізіологічну стійкість особистості, рівень стресостійкості особистості, проаналізувати результати, розробити міри по її підвищенню, не менш ніж у трьох досліджуваних різного віку та статті за допомогою опрацьованих методик.	
		Завдання 3: Виявити рівень та індекс толерантності, проаналізувати результати, розробити міри по її підвищенню, не менш ніж у трьох досліджуваних різного віку та статті за допомогою опрацьованих методик.	
		Тема №2. Види толерантності, її сутність	
		Завдання 1: Виявити рівень комунікативної толерантності проаналізувати результати, розробити міри по її підвищенню, не менш ніж у трьох досліджуваних різного віку та статті за допомогою опрацьованих методик.	Основна література: 3, 48-54; 5, 112-189; 6, 60-64, 94-98 140-147. Додаткова: 2; 5; 8; 11; 14
		Завдання 2: Виявити толерантності до невизначеності не менш ніж у трьох досліджуваних різного віку та статті за допомогою опрацьованих методик.	
		Завдання 3: Виявити рівень етнічної ідентичності, крос-культурної толерантності та етнічної толерантності не менш ніж у трьох досліджуваних різного віку та статті за допомогою опрацьованих методик. Проаналізувати результати за методиками, скласти загальний звіт.	
		Тема № 3. Формування та розвиток толерантності.	
		Завдання 1: Підготувати звіт щодо рефлексії тренінгового заняття, спрямованого на формування установки щодо толерантної поведінки.	Основна література: 1; 4; 6 5-19; 7 Додаткова: 11; 12; 13; 17; 18

5. Індивідуальні завдання

5.1.1. Теми рефератів

Немає потреби.

5.1.2. Теми курсових робіт
(не передбачено навчальним планом)

5.1.3. Теми наукових робіт
(не передбачено навчальним планом)

6. Методи навчання

Лекції, пояснювально-ілюстративні, практичні, проблемно-пошукові, частково-пошукові, репродуктивні, дослідницькі методи. Інтерактивний метод роботи в малих групах, метод проектів у формі індивідуальних/групових навчальних проектів. Наочні методи – демонстрація, ілюстрація. Тренінгові вправи, метод мозкового штурму, ділові та рольові ігри, майстер-класи, метод аналізу кейсів та проблемного викладання.

Практичні заняття з виконанням схематичних завдань.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення наукової літератури; аналіз та конспектування; робота з учбовою літературою, словниками, періодичними виданнями з психології.

Індивідуальна робота передбачає конспектування лекцій та самостійне опрацювання лекційного матеріалу за власним конспектом лекцій.

7. Перелік питань, що виносяться на підсумковий контроль

1. Еволюція поняття толерантності.
2. Предмет і завдання психології толерантності
3. Толерантність як характеристика особистості.
4. Психологічні механізми толерантності.
5. Види толерантності.
6. Комунікативна толерантність.
7. Діагностика психофізіологічної стійкості.
8. Вивчення толерантності як особистісної характеристики.
9. Питання про категоріальну визначеність поняття «толерантність»
10. Особливості толерантності в Україні.
11. Концепції толерантності.
12. Основні психологічні критерії й показники толерантності.
13. Психологічні характеристики толерантності .
14. Психологічні характеристики інтолерантності особистості.
15. Функції толерантності.
16. Толерантність як інтегральна характеристика особистості.
17. Природна толерантність.
18. Етична толерантність.
19. Гендерна толерантність.
20. Моральна толерантність.
21. Толерантність у рамках основних психологічних шкіл.

22. Формування та розвиток толерантності в процесі навчання та професіоналізації.
23. Формування толерантності як однієї з провідних компетенцій в розвитку професійного світогляду студентів-психологів.
24. Феномен толерантності та виховання культури толерантності засобами тренінгової роботи.
25. Психодіагностика толерантності особистості.
26. Толерантність до невизначеності.
27. Рівні комунікативної толерантності.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів.

Оцінювання навчальної дисципліни проводиться за результатами поточного та підсумкового контролю:

- поточний контроль - 50 балів
- підсумковий контроль 50 балів.

Оцінка за поточний контроль складається з оцінювання аудиторної та результатів самостійної роботи здобувача.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (залік).

Здобувач вищої освіти має право на визнання результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті, які поширюється на дисципліни обов'язкової та вибіркової компонент, що за тематикою та змістом відповідають як навчальній дисципліні загалом, так і її окремим розділам, темам, індивідуальним завданням (курсова робота, контрольна робота тощо), які передбачені робочою програмою (силабусом) конкретної навчальної дисципліни. (Посилання на Положення про порядок визнання в Харківському національному університеті внутрішніх справ **результатів навчання (умінь, компетентностей) у неформальній та/або інформальній освіті** http://univd.edu.ua/files/generaldocs/non_formal_education.pdf)

Умови визначення навчального рейтингу здобувача, а також вимоги і критерії оцінювання деталізовані нижче.

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ			
Вид роботи	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Робота на лекційному занятті	12	1	12
Робота на практичному занятті	13	2	26
Індивідуальне завдання	2	6	12
Підсумковий контроль(залік)	1	50	50

Всього			100
ВИМОГИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ			
Вид роботи	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання	
Робота на лекційному занятті	1	Всі лекції з даного курсу мають інтерактивний характер, отже максимальну оцінку за роботу на лекції отримують здобувачі, які постійно включені в обговорення питань лекції.	
	0,5	Даний бал отримують здобувачі, які не беруть участі у обговоренні, втім демонструють уважність і не відволікаються від ходу лекції на сторонні справи	
	0	Здобувач не приймає участі в лекційному занятті, порушує дисципліну, не слухає викладача, постійно відволікається	
Робота на практичному занятті	2	Здобувач бере участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача), виступає із змістовною доповіддю на питання за планом, проявляє ґрунтовну підготовку, висловлює власну точку зору щодо висвітлюваної проблеми й підкріплює її аргументацією, правильно відповідає на уточнюючі питання	
	1	Здобувач бере участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача), за умови, що відповідь буде правильною і змістовною	
	0,5	Здобувач присутній на семінарському занятті, уважно слухає інших і іноді доповнює відповіді на питання заняття	
	0	Здобувач не приймає участі в занятті, порушує дисципліну, не слухає інших, постійно відволікається	
Індивідуальне завдання	6	Індивідуальне завдання передбачає виконання здобувачем письмової роботи за обраною темою, яка має науковий характер і ґрунтується на аналізі інформації не менш ніж з трьох наукових джерел. Максимальну кількість балів отримують здобувачі, які демонструють належний рівень знань і розуміння теми, знайомство із основними тенденціями, виявляють аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення. Роботу оформлено відповідно до вимог.	
	5-4	Індивідуальне завдання виконано частково та потребувало доопрацювання. Окремим частинам викладу бракує аналітичного характеру.	

	3-1	Виконано частково, доопрацювання не було здійснене, терміни порушені. Роботі суттєво бракує систематичного аналізу й логічного та послідовного викладу. Робота містить фактографічні неточності та/або необґрунтовані судження.
	0	Завдання не виконано або виконано з порушенням вимог академічної доброчесності
Підсумковий контроль	1-50	<i>Підсумковий контроль (екзамен) проводиться у вигляді усних відповідей на білети, що включають три питання. У разі дистанційного навчання підсумковий контроль проводиться у вигляді тестів (50 питань) кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.</i>
	50-41	Відповіді на усі питання білету відтворюються в повному обсязі, відповідь правильна, обґрунтована, логічна, містить аналіз і систематизацію, зроблені аргументовані висновки. Здобувач показує при цьому глибоке оволодіння матеріалом, здатний висловити власне ставлення до альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал.
	40-31	При відповіді на питання екзаменаційного білету відтворюється значна частина питань. Здобувач виявляє знання і розуміння основних положень, певною мірою може аналізувати, порівнювати та робити висновки. Питання висвітлює повно, висвітлення їх завершене висновками, виявлене вміння аналізувати факти й події. Але у відповідях допущені несуттєві помилки, деякі незначні помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене власне ставлення до фактів.
	30-21	В відповіді відтворюються основні моменти питань без достатнього розуміння; здобувач у цілому оволодів суттю питань з даної теми, намагається аналізувати факти й події, робити висновки. Але відповідь неповна, припускаються помилки, припущені неточності.
	20-1	Оцінюється відповідь, що містить рівень елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів питань. Здобувач виявив неспроможність в повному обсязі висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях припущені суттєві помилки.
ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS		

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
80– 89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома - трьома незначними помилками.
75 – 79		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
65 –74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний не повністю , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань, містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60 – 64		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до

			мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
21–59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1–20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

9. Рекомендована література, інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі : дис... канд. пед. наук : 13.00.07 / Оксана Василівна Волошина. – Вінниця, 2007. – 197 с.
3. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища / О. Грива. – Київ : ПАРАПАН, 2005. – 227 с.
4. Декларація принципів толерантності.- Педагогіка толерантності - 1999, №3-4.

Допоміжна література

5. Акімов Д. Явища толерантності і мігрантофобії в умовах сучасної трудової міграції / Дмитро Акімов // Віче.-2009.-№20.-С.17-19
6. Баранова Н.П. Толерантне спілкування. Тренінг для вчителів. /Н.П.Баранова. // Шкільному психологу.-2009.-№3.-С.21
7. Бібліотека – територія толерантності. // Бібліотечний форум України.-2007.-№3.-С.38

8. Безкоровайна О. Роль активних форм соціально-ціннісної діяльності у вихованні особистості сучасного підлітка./О.Безкоровайна.//Рідна школа.-2005.-№12.-С.38
9. Виховання толерантності починається з учителя.//Рідна школа.-2005.-№6.-С.29
- 10.Галицький І. Нормативні засади концепції формування толерантності в українському суспільстві/І.Галицький// Право України.-2011.-№9.-С.294-301
- 11.Гамрецький І. Толерантність і духовна безпека молоді./І.Гамрецький.//Рідна школа.-2005.-№4.-С.26
- 12.Гусев А.І. Толерантность до невизначеності неопределенности: проблематика исследований./А.И.Гусев.// Практична психологія та соціальна робота. -2007.-№8.-С.75
- 13.Декларація принципів толерантності. // Віче.-2002.-№11.-С.12

Інформаційні ресурси в Інтернеті

14. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
15. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
16. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
17. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
18. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
19. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
20. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
21. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM)
<https://oai.org.ua/http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6564/1/Melnichuk.pdf>
22. Електронна бібліотека Наукова періодика України
<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>